

Erilaisen oppijan osallistaminen

- moniammatillinen yhteistyö erityisammattioppilaitoksessa

Petri Hämäläinen
Mauri Sivonen

Kehittämishankeraportti
09 2008

JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU

Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijät Petri Hämäläinen Mauri Sivonen	Julkaisun laji Kehittämishanke	
	Sivumäärä 30	Julkaisun kieli
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi Erilaisen oppijan osallistaminen - moniammatillinen yhteistyö erityisammattioppilaitoksessa		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajakoulutus ERITYISOPETTAJAKOULUTUS		
Työn ohjaaja(t) Maija Hirvonen		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä <p>Kehittämishankkeemme toteutettiin Ammattiopiston Luovin, Liperin toimintayksikössä. Halusimme tutkia valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen, ohjaus- ja neuvontapalveluiden sekä ammatillisen koulutuksen henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman toteutumista ja seurantaa. Lisäksi halusimme todentaa ja havainnoida yhteistyön merkitystä oppijan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa.</p> <p>Haastattelimme Ammattiopiston Luovin henkilöstöä, jotka ovat työskennelleet erityisopiskelijoiden kanssa valmentavassa ja kuntouttavassa sekä ammatillisessa koulutuksessa. Haastatteluun osallistui myös ohjaus- ja neuvontapalveluiden työntekijöitä sekä organisaation esimiehiä, jotka ovat läheisesti yhteydessä valmentavaan ja ammatilliseen koulutukseen.</p> <p>Keskeisimmiksi tuloksiksi nousivat moniammatillisen yhteistyön kehittäminen nivelvaiheissa, oppijan osallistaminen henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa sekä tulevaisuusorientaatio työelämään tarpeisiin.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Ammatillinen erityisoppilaitos, valmentava koulutus, moniammatillinen yhteistyö, osallistaminen		
Muut tiedot		

Author(s) Petri Hämäläinen Mauri Sivonen	Type of Publication Development project report	
	Pages 30	Language Finnish
	Confidential ☐ Until _____	
Title The participation of students with special needs – multi-professional work in a special vocational institute		
Degree Programme Teacher Education College, Special needs teacher education		
Tutor(s) Maija Hirvonen		
Assigned by		
Abstract This development project took place in the Luovi Vocational Institute, Liperi unit. The aim was to monitor how preparatory training, student counselling and other student services met the students' individual needs documented in their study plans. Besides this the project focused on verifying the meaning of cooperation in the school environment in relation to the students' individual study plans. Members of Luovi staff were interviewed based on their experience in both preparatory and vocational education and training. In addition, members of student services and heads of teams in Luovi with contact to preparatory training were also interviewed. The main targets for improvement were <ul style="list-style-type: none"> - developing multi-professional cooperation in the transition periods from compulsory to vocational training and from vocational training to work (or other post-education alternatives) - participation of the student in his/her individual study plan - future orientation according to the demands of the working life 		
Keywords Special need vocational education, multi-professional co-operation, preparatory education, participation in studies		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 AMMATTIOPISTO LUOVI.....	2
2 VALMENTAVA KOULUTUS SUOMEN KOULUTUSJÄRJESTELMÄSSÄ.....	4
3 OPISKELIJAN OPPIMISSUUNNITELMA	7
4 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAT OPISKELIJAT NIVELVAIHEESSA	8
5 HANKKEEN TAVOITTEET JA HAASTATTELUT	10
6 HAASTATTELUN TULOKSET.....	11
6.1 Opetuksen ja ohjauksen määritelmät.....	11
6.2 Taidot valmentavassa koulutuksessa	15
6.3 Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman merkitys.....	16
6.4 Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman kehittäminen.....	19
6.5 Kuntoutuksen merkitys valmentavassa sekä ammatillisessa koulutuksessa.....	21
7 POHDINTA	24
LÄHTEET	28
KUVIOT	29
KUVIO 1. Suomen koulutusjärjestelmä	
KUVIO 2. Erilaisen oppijan prosessi nivelvaiheissa	
LIITTEET	30
Liite 1. Haastattelulomake	

1 AMMATTIOPISTO LUOVI

Ammattiopisto Luovi on Suomen suurin ammatillinen erityisoppilaitos. Ammattiopisto Luovi tarjoaa ammatillista erityisopetusta 18 paikkakunnalla ympäri Suomen. Se hoitaa myös erityisopetukseen liittyvää kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtäviä. Ammattiopisto Luovin tehtävänä on toimia erityisopetuksen asiantuntijana ja kehittäjänä. Ammattiopisto Luovissa tarjotaan koulutusta seitsemällä koulutusalueella koulutusta, esim. kulttuuriala, luonnontieteiden ala sekä yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala. Ammattiopisto Luovi toimii opetusministeriön valvonnan alaisena. (Ammattiopisto Luovi, hakijan ja opiskelijan opas 2008, 3 - 5.)

Ammatilliseen erityisopetukseen valitaan ensisijaisesti opiskelijoita, jotka terveydellisistä tai muista syistä tarvitsevat opintoihin ohjautumisessaan, opinnoissaan tai työllistymisessään erityistä ohjausta, neuvontaa tai tukipalveluita. Yleisimpiä syitä koulutukseen hakeutumiseen ovat esimerkiksi sosiaaliset ja psyykkiset vaikeudet, oppimisenongelmat, tuki- ja liikuntaelinsairaudet sekä hermoston ja aistimien sairaudet (Ammattiopisto Luovi, opiskelijan opas 2007-2008, 5).

Koulutustarjontaan kuuluvat myös valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus. Lisäksi Ammattiopisto Luovi tarjoaa myös vapaan sivistystyön koulutusta. Koulusta on laajalti ja valmistavat koulutukset ovat toimineet myös pohjana näyttötutkinnon tekemiseen (Ammattiopisto Luovi, opiskelijan opas 2007-2008, 5).

Ohjaus- ja neuvontapalvelut tarjoavat tukea ja ohjausta opiskeluissa, kuntoutusasioissa, arkielämäntaidoissa, alanvalinnassa ja ammattiin valmistumisessa sekä työllistymisessä ja yhteiskunnan toimintoihin osallistumisessa. Esimerkiksi kuntoutusasiat, terveydenhuolto, asuminen, opiskelumatkat, vapaa-aika, toimeentuloasioiden selvittely sekä

henkilökohtainen ohjaus ja neuvonta opiskeluun ja elämäntilanteeseen liittyvät asiat ovat ohjaus- ja neuvontapalveluiden tehtäviä. Opiskelijaa tukevat ja ohjaavat sosiaalityöntekijä, psykologi, opinto-ohjaaja, työvalmentaja, psykiatrisen erikoissairaanhoidaja ja asuntolaohjaajat. (Ammattiopisto Luovi, opiskelijan opas 2007-2008, 17-18.)

Erityisopetuksesta määritellään lainsäädännössä seuraavasti:

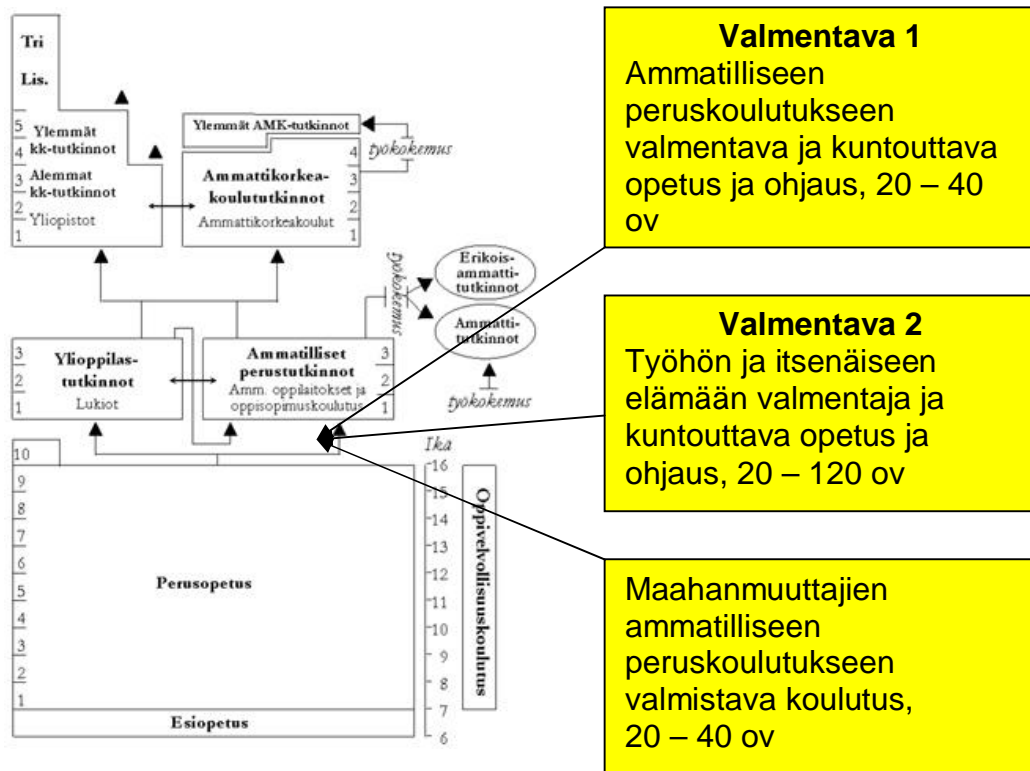
”Vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai oppilashuoltopalveluja tarvitsevien opiskelijoiden opetus annetaan erityisopetuksena. Opiskelijalle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Asianomainen ministeriö voi 9 §:n nojalla määrätä, että koulutuksen järjestäjän erityisenä koulutustehtävänä on huolehtia erityisopetuksen järjestämisestä, erityisopetuksen yhteydessä annettavasta valmentavasta ja kuntouttavasta opetuksesta ja ohjauksesta sekä opetukseen liittyvistä kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtävistä. Erityisopetuksessa voidaan poiketa tämän lain ja sen nojalla annetun asetuksen säännöksistä siten kuin opetussuunnitelman tai tutkinnon perusteissa määrätään.” (www.finlex.fi)

Lainsäädäntö toteaa valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen laajuuden olevan vähintään 20 ja enintään 40 opintoviikkoa, erityisten syiden perusteella koulutuksen laajuus voi olla kuitenkin enintään 80 opintoviikkoa. Koulutuksen tavoitteena on valmentaa ja kuntouttaa ammatilliseen peruskoulutukseen siirtymistä varten. Jos opiskelijan ei vammaisuuden tai sairauden vuoksi ole mahdollista siirtyä ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen, valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen laajuus on vähintään 40 ja enintään 120 opintoviikkoa. Koulutuksen tavoitteena on tällöin valmentaa ja kuntouttaa työhön ja itsenäiseen elämään. Valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa tulee noudattaa opetushallituksen vahvistamia opetussuunnitelman perusteita. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 20 §:n mukaan vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai oppilashuoltopalveluja tarvitsevien opiskelijoiden opetus annetaan erityisopetuksena. Erityisopetuksessa voidaan poiketa lain ja sen nojalla annetun asetuksen säännöksistä siten kuin opetussuunnitelman tai tutkinnon perusteissa määrätään. (www.finlex.fi, 8 §.)

2 VALMENTAVA KOULUTUS SUOMEN KOULUTUSJÄRJESTELMÄSSÄ

Suomessa peruskoulutuksen jälkeen siirrytään joko lukioon suorittamaan ylioppilastutkinto tai ammatilliseen oppilaitokseen ammatillinen perustutkinto. Ammatillisessa oppilaitoksessa on myös mahdollista suorittaa kaksoistutkinto, jolloin ylioppilastutkinto toteutetaan yhdessä ammatillisen tutkinnon kanssa samanaikaisesti. Osa peruskoulunsa päättävistä hakeutuu suoraan työelämään. Aina pieni osa peruskoulunsa päättäneistä jättäytyy tai jää ulos jatkokoulutuksesta tai työelämästä. Suomen ammatillisiin erityisoppilaitoksiin hakeutuu osa perusopetuksen suorittaneista opiskelijoista. Opintojen tavoitteet ja sisällöt määräytyvät alakohtaisen ja oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelman sekä opiskelijan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) perusteella.

Erityisoppilaitoksissa opiskelevat opiskelijat eivät välttämättä suorita ammatillista perustutkintoa, vaan he opiskelevat valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa.

KUVIO 1. Suomen koulutusjärjestelmä.

Ammatillisen peruskoulutuksen yhteydessä vammaisille opiskelijoille voidaan järjestää valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta. Sen tehtävänä on antaa vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityistukea tarvitseville opiskelijoille valmiuksia ammatilliseen koulutukseen, työhön sijoittumiseen ja oman elämän hallintaan. Koulutuksen tavoitteena on, että opiskelijalla koulutuksen päätyttyä mahdollisimman hyvät valmiudet itsenäiseen elämään, koulutukseen tai työhön.

Lyhennettä Valmentava I käytetään silloin, kun puhutaan ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavasta ja kuntouttavasta opetuksesta ja ohjauksesta.

Valmentava II -lyhennettä käytetään työhön ja itsenäiseen elämään valmentavasta ja kuntouttavasta opetuksesta.

Kun käsitellään molempia yhteisesti, käytetään termiä valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus.

Miettisen ja Päivänsalon selvityksessä(2003) käytetään termiä ammatillinen erityisoppilaitos niistä oppilaitoksista, joilla on koulutuksen järjestämisluvassa erityisenä koulutustehtävänä huolehtia erityisopetuksen järjestämisestä ja erityisopetukseen liittyvistä kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtävistä. Selvyiden vuoksi käytetään termiä tavalliset ammatilliset oppilaitokset niistä oppilaitoksista, joilla ei ole tätä erityistä koulutustehtävää. Valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa tehdään kaikille opiskelijoille henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, joten kaikki opiskelijat ovat erityisopiskelijoita. (Miettinen & Päivänsalo 2003, 9.)

Valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa koulutusmuotoon tulee liittyä opiskelijan kuntoutusta, joka tukee muuta opetusta ja ohjausta. Opiskelijalle on laadittava moniammatillisena yhteistyönä yksilöllinen kuntoutumissuunnitelma. Tavoitteena on, että opiskelija pystyy selviytymään toiminnallisessa ja sosiaalisessa ympäristössään mahdollisimman itsenäisesti sekä pystyy löytämään aktiivisia toimintatapoja opiskelussaan ja muussa elämässään.(www.edu.fi.)

Miettinen & Päivänsalon (2003) mukaan koulutuksen järjestäjät määrittivät vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tavoitteiksi peruskoulussa tai muualla aloitetun kuntoutuksen jatkamisen sekä vammaisten henkilöiden elämän edellytysten kehittämisen mahdollisimman lähelle yleistä tasoa. Koulutuksen aikana selkiytettiin ammatinvalintaa ja kartoitettiin mahdollisuuksia jatko-opintoihin tai valmentauduttiin työtehtävään. Koulutuksen ydintavoitteena oli työtaitojen ja työkäyttäytymisen oppiminen. Opiskelijoiden vahvuuksia hyödyntämällä ja niitä kehittämällä haettiin yhdessä opiskelijan sekä hänen sidosryhmiensä kanssa se työ ja elämäntapa, jonka avulla hän voi selviytyä yhteiskunnassa mahdollisimman vähällä tuella. Tavoitteena oli opettaa ja kuntouttaa opiskelijoita juuri niillä alueilla, joilla heillä oli ongelmia eli kommunikaation, sosiaalisen vuorovaikutuksen, työn ja vapaa-ajan vieton alueilla. Erityistä huomiota koulutuksessa kiinnitettiin opittujen taitojen siirtovaikutukseen, ja siksi opiskelu tapahtui mahdollisimman laajalti oikeissa olosuhteissa: omassa asunnossa, keittiössä, työpaikalla, pankissa, kaupassa, liikennevälineissä ja muissa normaalielämään liittyvissä paikoissa. Koulutuksen tavoitteena oli, että opiskelijalla koulutuksen päätyttyä olisi mahdollisimman hyvät valmiudet itsenäiseen elämään, koulutukseen tai työhön. Kumpaankin valmentavaan koulutukseen liittyi opiskelijan kuntoutusta, joka tuki muuta opetusta ja ohjausta. Opiskelijalle laadittiin moniammatillisena yhteistyönä yksilöllinen kuntoutumissuunnitelma. Opiskelijan vanhempien, lähityöntekijöiden ja kotipaikkakunnan palveluverkoston kanssa tehtiin yhteistyötä koko opintojen ajan. Tavoitteena oli, että opiskelija pystyi selviytymään toiminnallisessa ja sosiaalisessa ympäristössään mahdollisimman itsenäisesti sekä pystyi löytämään aktiivisia toimintatapoja opiskelussaan ja muussa elämässään. (Miettinen & Päivänsalo 2003,10.)

Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus toteutettiin tavoitteista ja oppilaitoksen resursseista riippuen päiväkouluna tai sisäoppilaitosmuotoisena koulutuksena. Opiskelijoiden oli mahdollista asua opiskeluaikana oppilaitosten asuntoloissa, jolloin asumisharjoittelu oli oleellinen osa opiskelua. Asumisvalmennuksen osa-alueita olivat henkilökohtainen puhtaus, vaatetus ja pukeutuminen, asuntolan solussa asumiseen liittyvät tehtävät, matkustaminen, asiointi, rahan käyttö, ruoanvalmistus ja

ruokailutavat, kodinhoito, vapaa-aika ja ihmissuhteet. (Miettinen & Päivänsalo 2003 12.)

Asuntolaohjaajat neuvoivat ja ohjasivat opiskelijoita asumiseen, omien asioiden hoitamiseen ja vapaa-aikaan liittyvissä asioissa. Asuntolan keittiössä oli mahdollisuus valmistaa itse välipaloja. Opiskelijat huolehtivat itse myös huoneidensa siisteydestä. Vapaa-aikana opiskelijat voivat osallistua monipuoliseen ja ohjattuun harrastustoimintaan, joka osaltaan tuki opiskelijoiden sosiaalisia taitoja, rohkeutta ja luottamusta omaan pärjäämiseen. Opiskelijoiden kiinnostuksen mukaan järjestettiin erilaisia toiminnallisia ryhmiä ja kerhoja. Suosittuja olivat mm. atk-, bändi- ja palloilukerhot. Teemailloissa perehdyttiin asiantuntija-alustuksien pohjalta mm. itsehoitoon, raha-asioihin ja ihmissuhteisiin. Vapaa-aikana tehtiin lisäksi retkiä ja tutustumiskäyntejä, käytiin ulkona syömässä, elokuvissa ja ostoksilla. Opiskelijoille tarjottiin myös puitteet omatoimiseen liikuntaan ja harrastamiseen. Koulutuksen tavoitteena oli tukea opiskelijan itseluottamuksen kasvamista, aloitekyvyn lisääntymistä ja vastuun ottamista itsenäisesti tai ohjatusti häntä itseään koskevilla opiskeluun ja elämään liittyvissä valinnoissa. Kokonaisvaltaisesti koulutuksen tavoitteena oli opiskelijoiden tasa-arvoinen osallistuminen yhteiskunnan toimintaan, hyvinvoinnin ja elämänhallinnan edistäminen ja kuntoutus. (Miettinen & Päivänsalo 2003,12.)

3 OPISKELIJAN OPPIMISSUUNNITELMA

Opiskelijan päämääränä valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa on saada perusvalmiuksia työelämää ja elämää varten, hankkia uusia tietoja ja taitoja sekä kehittyä monipuolisesti ihmisenä. Yksilöllinen suunnittelu ja oikea mitoitus, tehtävien haasteellisuus ja mielenkiintoisuus auttavat tavoitteiden suunnittelussa. (Ammattiopisto Luovi, opiskelijan opas 2007-2008, 9).

Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS. Se sisältää opiskelijan lähtötilanteen kartoituksen, opetus-, ohjaus- ja jatkosuunnitelmat sekä tarvittavien tukipalvelujen kartoituksen.

Suunnitelmaa täydennetään ja seurataan ja sen toteuttamista arvioidaan koko opintojen ajan. (Ammattiopisto Luovi, hakijan opas 2008, 4.)

Oppimissuunnitelmien ja opiskelun suunnittelun työmuotona käytetään yhteistyöneuvotteluja. Neuvottelussa ovat mukana opiskelija, ryhmävastaava, ohjaus- ja neuvontapalvelujen työntekijä. Tarpeen mukaan voidaan kutsua myös opiskelijan vanhemmat, kuntoutusohjaaja, Kelan tai työhallinnon edustajat. Oppimissuunnitelmaa voidaan liittää tarvittaessa laajempi kuntoutussuunnitelma. (Ammattiopisto Luovi, opiskelijan opas 2007,10.)

4 ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAT OPISKELIJAT NIVELVAIHEESSA

Opetusministeriön selvityksen mukaan perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaihe näyttää olevan kriittinen vaihe opiskelun jatkumiselle niiden nuorten kohdalla, jotka erilaisista syistä ovat syrjäytymisvaarassa ensin koulutuksesta ja myöhemmin työelämästä (Opetusministeriö 2005, 11).

Siirtymäajan pidentyessä on ongelmallisempaa opintojen aloittaminen ja loppuunsaattaminen. Erityistä tukea ja ohjausta tarvitsevat nuoret, joiden siirtymävaihe syystä tai toisesta pitkittyy tai on vaarassa pitkittyä: nuoret, jotka jättävät kokonaan hakeutumatta toisen asteen koulutukseen, hakevat, mutta jäävät ilman koulutuspaikkaa, peruuttavat saamansa opiskelupaikan tai eivät aloita lainkaan opintojaan tai keskeyttävät opintonsa heti koulutuksen alkuvaiheessa. Lisäksi pienen mutta haasteellisen ryhmän muodostaa kokonaan ilman perusopetuksen päättötodistusta jäävät nuoret. (Opetusministeriö 2005, 11.)

Osa näistä nuorista sijoittuu perusopetuksen päätyttyä koulutukseen, työhön tai muuhun ohjattuun toimintaan. Osa kuitenkin jää kokonaan yhteiskunnan toimintojen ulkopuolelle. He ovat vaikeasti tavoitettavissa, eikä oppilaitoksilla ole mahdollisuuksia esimerkiksi hakevaan toimintaan. Oppilaitosten opinto-ohjaus ei tavoita heitä, työvoimatoimistojen ohjauspalvelujen tarjonta ei ole riittävää tälle ryhmälle, eivätkä nämä nuoret yleensä oma-aloitteisesti sinne hakeudukaan.

Erityisesti näiden nuorten tilanteen riittävän varhaisella tunnistamisella ja joustavilla opetuksellisilla ratkaisuilla voitaisiin todennäköisesti ennalta ehkäistä myöhemmin ajankohtaistuvia ongelmia. Kouluilla on kuitenkin liian vähän mahdollisuuksia havaita ongelmia ja tukea tämäntyyppisistä oppimis- ja muista vaikeuksista kärsiviä oppilaita. Esimerkiksi koulun henkilöstörakenne ei välttämättä mahdollista aktiivista ongelmiin tarttumista ja niiden hoitamista. Opettajien ammattitaitoon kuuluu kyky havaita oppilaan syrjäytymistä (Opetusministeriö 2005, 11.)

Ammatillisessa koulutuksessa on riittämättömästi opintojen ohjausta, opiskelijahuolto- ja muita tukipalveluja. Opinto-ohjauksen tila -raportin mukaan ammatillisen koulutuksen opinto-ohjaus on monesti riittämätöntä. Ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijoiden ja muutoin erityisiä tukitoimia tarvitsevien opiskelijoiden määrän kasvuun ei ole voitu varautua riittävästi opiskelijahuolto- ja muilla tukipalveluilla. Valtion erityisoppilaitoksissa ei myöskään ole voitu määrärahan riittämättömyyden vuoksi lisätä opiskelijamäärää kasvaneesta kysynnästä ja tarpeesta huolimatta. Turvaton asuntolatoiminnan kehittämiseen ei ole panostettu ammatillisessa koulutuksessa. Opiskelija-asuntoloita ei ole riittävästi ja niiden yhteydessä tarjottava muu tuki- ja palvelutoiminta on vähäistä. (Opetusministeriö 2005,66.)

Eri koulutusmuotojen välinen yhteistyö on vielä vähäistä. Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten yhteistyö toimii monilla paikkakunnilla, mutta parantamisen varaa on etenkin perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten yhteistyössä. Yhteistyö ei aina toimi edes silloin kun perusopetus ja ammatillinen koulutus järjestetään saman koulutuksen järjestäjän oppilaitoksissa. Eri järjestäjien oppilaitosten välinen yhteistyö lienee sitäkin vähäisempää. Nivelvaiheen kannalta lukio- ja ammatillisen koulutuksen yhteistyön haaste on mahdollistaa joustava siirtyminen opintojen keskeydyttyä toiseen koulutusmuotoon. Opintojen keskeytyminen pitkäksi aikaa lisää kynnystä aloittaa opinnot uudestaan. Odottaminen seuraavan syksyn alkuun on monesti liian pitkä aika nuorille. Esteenä joustavalle, kesken lukuvuoden tapahtuvalle siirtymiselle oppilaitoksesta tai koulutusmuodosta toiseen on perinteinen tapa rytmittää opiskelu lukukausittain. (Opetusministeriö 2005,73.)

5 HANKKEEN TAVOITTEET JA HAASTATTELUT

Kehittämishankkeemme aiheena oli selvittää henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) merkitystä moniammatillisen työn ja yhteistyön tiivistämisen välineenä Ammattiopisto Luovin valmentavassa sekä ammatillisessa koulutuksessa. Haastatteluihin valittiin henkilöt, jotka ovat työskennelleet erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden kanssa valmentavassa ja kuntouttavassa sekä ammatillisessa koulutuksessa. Lisäksi haastattelimme ohjaus- ja neuvontapalveluiden työntekijöitä sekä organisaation esimiehiä, jotka ovat läheisesti yhteydessä valmentavaan ja ammatilliseen koulutukseen.

Haastattelimme kahta valmentavan koulutuksen opettajaa, jotka olivat työskennelleet koulutuksessa vähintään kaksi lukuvuotta. Ammatillisen koulutuksen näkökulmia toivat esille myös vähintään kaksi lukuvuotta toimineet opettajat. Valitsimme haastatteluun kyseiset työntekijät saadaksemme laaja-alaisia näkökulmia opiskelijan tuen tarpeesta ja sen kehittämisestä. Haastattelimme myös kolmea työntekijää ohjaus- ja neuvontapalveluista: sosiaalityöntekijän, psykologin sekä asuntolan vastaavan ohjaajan. Halusimme vastauksia myös ohjaus- ja neuvontapalveluista opiskelijan arkielämään liittyvistä haasteista ja ratkaisuksista, jotka ovat vaikuttaneet opetuksen sisältöihin ja tavoitteisiin.

Henkilökohtaisiin teemahaastatteluihin kului yksi tunti haastateltavaa kohti.

Haastattelut tallennettiin digitaalisesti. Lisäksi teimme yhdessä samanaikaisesti haastatteluista muistiinpanoja. Haastattelut purettiin ja kirjoitettiin teemoittain ja ilmiöittäin.

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, joka hyvin toteutettuna ottaa huomioon ihmisen ajattelevana että toimivana henkilönä. Se sallii kohteeksi valittujen henkilöiden mahdollisimman luontevan ja vapaan reagoinnin.

Keskustelunomaisena tietojenkeruumenetelmänä teemahaastattelu saa tutkittavat suopeiksi tutkimukselle ja vapaamuotoiset syvälliset keskustelut paljastavat asioita, joita tuskin voitaisiin saada selville muulla keinoin. (Hirsjärvi & Hurme 1995, 8, 34.)

Teemahaastattelu sopii erinomaiseksi käytettäväksi silloin, kun tutkimuksen kohteena ovat emotionaalisesti arat aiheet tai kun halutaan selvittää heikosti tiedostettuja seikkoja. Lisäksi se sopii silloin, kun muistamattomuuden arvellaan tuottavan virheellisesti vastauksia tai tutkittaessa ilmiöitä, joita haastateltavat ei ole tottuneet keskustelemaan, esimerkiksi arvostustaan, ihanteistaan ja perusteluistaan kriittisessä mielessä. (Emt, 8, 34.)

Haastattelun laadittaessa ei tehdä yksityiskohtaisia kysymysluetteloja vaan teema-alueita, jotka ovat niitä alueita, joihin haastattelukysymykset varsinaisesti kohdistuvat. Haastateltaessa teema-alueet ovat haastattelijan muistilistana ja tarpeellisenä keskustelua ohjaavana kiintopisteenä. Niiden pohjalta haastatteli voi jatkaa ja syventää keskustelua niin pitkälle kuin tutkimusintressit riittävät sekä haastateltavan edellytykset ja kiinnostus sallivat. (Emt.42.)

Teemahaastattelussa on tärkeää suorittaa esihaastattelu. Sen tarkoituksena on testata haastattelurunko, aihepiirin järjestys ja kysymysten muotoilua, joita vielä voidaan haastattelun jälkeen muuttaa. Esihaastattelulla saadaan kuva myös kohdejoukon elämänsä maailmasta ja verbaalisesta ilmaisusta. (Emt.57.)

6 HAASTATTELUN TULOKSET

Ensimmäiseksi teemaksi haastatteluista nousi valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen määritelmät. Yleisesti tuotiin esille oppimaan oppimisen taitojen ja erityisesti elämäntaitojen vahvistamista. Lisäksi kuntoutuminen sekä prosessin että kokonaisuutena nostettiin esille.

6.1 Opetuksen ja ohjauksen määritelmät

”Antaa vahvistavia juuria, jotta hänellä olisi vahvuuksia hakeutua muuallekin kuin erityisoppilaitokseen. Vahvistaa oppimaan oppimisentaitoja sekä oman elämäntaitojensa hallintaa.”

Yksi vastaajista pohti opiskelijan mahdollisuuksia hakea muihinkin oppilaitoksiin kuin erityisoppilaitokseen. Tärkeänä koettiin oppimisentaitoja sekä elämänhallintaa.

”tiedot ja taidot, kasvatus- ja elämänhallinnantaidot sillä kenellä on valmiuksia oppia enemmän, kehitetään akateemisia taitoja, oppimaan oppimisen taidot ovat tärkeitä.”

”Vuosi on tavoitteiltaan erilaisten taitojen, elämisen taidot, käden taidot, ongelmaratkaisun taidot oppimiseen tähtäävä.”

”Opiskelijoille on tarvetta kuntouttavaa toimintaa, jotta tiedolliset ja taidolliset osaamiset kasvaisivat. Kuntoutumista ja valmentautumista ei voi eritellä, vaan ne on nähtävä yhtenä kokonaisuutena.”

”On kuntouttavaa ohjausta ja opetusta mm. opiskelu-, työ- ja arkielämäntaitojen vahvistaminen, tuki- ja kuntoutustarpeen arviointi ja näiden palvelujen järjestely, toteuttamiskelpoisen sijoittumissuunnitelma rakentaminen yhteistyössä koulun ja tukiverkoston kanssa jne. Kaikki ne toimet, joilla opiskelijan tilannetta voidaan tukea ja edesauttaa tulevaisuutta varten, oli sitten kyse jatko-opinnoista, muusta sijoittumisesta tai kuntoutumisesta.”

Eräs vastaajista totesi kuntoutumisen ja valmentautumisen olevan kokonaisuus. Kuntoutuminen on merkittävä tiedollisten ja taidollisten osaamisen nostajana. Kuntouttavat toimenpiteet ovat toteuttamiskelpoisena sijoittumissuunnitelmana tulevaisuuteen, jatko-opintoihin.

”Ammatillisen puolen koulutuksessa tulee nähdä sisäänrakennettu jatkumo, jossa valmentavan puolen toimet jatkuvat ammatillisella puolella. Välittäminen on todella tärkeää, jotta kuntouttava ote säilyy ammatillisella puolella. Ohjaus ja neuvontapalvelujen toimenpiteet eivät joskus ole riittäviä.”

Nivelvaiheesta siirryttäessä valmentavalta ammatilliselle tulisi erään vastaajan mielestä olla jatkumo, jossa valmentavan koulutuksen tekemät huomioidaan opiskelijasta

jatkuisi myös ammatillisella puolella. Tämän koettiin olevan opiskelijan välittämistä, koska kuntoutus jatkuu myös ammatillisessa koulutuksessa.

”Tulee toimeen toisten ihmisten kanssa, mutta osaa olla myös itse. ihmisenä olemisen taidot. Itsensä tunnistaminen, rohkeasti kysyminen ja apua hakeminen. Peruselämän taidot; kodinhoito, pyykinpesu, siisteys. Kykenee tekemään itselleen pieniä ruoka-annoksia ja perusruokaa. ”

Valmentavaan koulutukseen sisältyy paljon erilaisia peruselämäntaitoja. Haastateltavat toivat esille kodin hoidon, pyykinpesun ja siisteyden merkityksen, jotta nuori oppisi tekemään itselleen ruokaa ja erityisesti perusruokaa.

”Valmentava on välivaihe, jossa lastentaudit ovat karisseet pois. Toiminta valmentavassa opetuksessa on kaiken kaikkiaan kuntouttavaa toimintaa, jonka tulisi linkittyä valmentavassa työelämään. ”

”Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen tulisi olla mahdollisimman paljon ammatillisen koulutuksen kaltainen. Opetellaan sosiaalisuutta, kellonaikoja opiskelussa ja perustaitoja jokapäiväisessä elämässä. Valmentavien opettajien tulisi tietää ammatillisten linjojen opetussuunnitelmia ja sisältöjä”

Haastateltavat kuvasivat valmentavan koulutuksen liittyvän läheisesti työelämään ja ammatilliseen koulutukseen. Opetellaan sosiaalisuutta, kellonaikoja sekä arkielämän perustaitoja ja hallintaa.

”Sen aikana tutustutaan omiin vahvuuksiin ja pyritään muodostamaan realistinen kuva omista mahdollisuuksista, kiinnostuksen kohteista ja tavoitteista. Selkeä päätavoite on jatko-opintopaikan löytäminen ja tähän pyritään yhdessä oppijan kanssa. Ammatinvalinnanohjauksen ja erilaisten taitojen ja valmiuksien harjoittamisen kautta oppijan kuva koulutusmahdollisuuksista toivon mukaan selkiytyy. Vuoden aikana oppijalla on tilaisuus kasvaa ja kehittyä yhteisön jäsenenä ja opiskelijana.”

Valmentavan koulutuksen aikana tutustutaan oppijan omiin vahvuuksiin ja pyritään realistiseen kuvaan koulutuksesta, osaamisesta ja jatko-opintopaikasta.

Koulutuksessa oppijalla on mahdollisuus kasvaa ja kehittyä opiskelijana sekä yhteisön jäsenenä.

”Keskeinen tavoite on itsearvioinnin ja urasuunnittelun kehittyminen, oma käsitys tulevaisuuden suunnittelusta. Lisäksi tavoitteena pidän työelämäorientoitumista, työelämässä tarvittaviin taitoihin tutustumista ja sitoutumista työharjoitteluun.”

Tärkeänä osana koulutusta koettiin oppijan itsearviointi ja urasuunnittelun kehittyminen sekä työelämään tutustumisen.

6.2 Taidot valmentavassa koulutuksessa

Yksi haastateltava totesi peruskoulun hankittujen kognitiivisten taitojen vahvistamisen ja ylläpitämisen olevan merkityksellistä. Lisäksi tuli esille tiedonhaku, yhteiskunnalliset ja kommunikoinnin taidot sekä englannin kielen taidot. Myös äidinkielen ja matematiikan taitojen harjaannuttaminen nähtiin tärkeänä.

”Oppimaan oppimisen taidot, oman elämän hallinnan taidot, rahankäyttäminen, kotiin jääminen huonona päivänä, ihmissuhteiden käsittely ja ratkaisu, tiedot etsiminen, vastuun ottaminen ja avunpyytäminen. Vahvistaa peruskoulussa hankittuja taitoja. Tiedon haku ja osaaminen käyttää tämänpäivän tiedonhaun lähteitä. Virheistä ja erheistä oppiminen ja uudelleen yrittäminen. Yhteiskunnalliset taidot ja kommunikoinnin taidot, jotka voidaan liittää nuoren arkielämään.

”Kognitiivisista taidoista olisi erittäin tärkeää opettaa matematiikkaa ja äidinkieltä, koska ne ovat kaiken oppimisen perusta.”

” Yksinäisyyden sietämisen harjoittelua. ”

Eräs haastateltava nosti taidon tai kyvyn olla itsenäinen ja toimia yksin.

” Valmentavan koulutuksen tulisi olla ammatillisen koulutuksen kaltainen. Opitaan kellonaikojen merkitys ja täsmällisyys opinnoissa. Opiskellaan ”perusjuttuja, jotta opiskelu ammatillisella puolella onnistuu. Ryhmätyötaidot ja sosiaalisuus ovat tärkeitä asioita. Kädentyötaidot ovat tärkeitä opeteltavia asioita. Opetellaan perustyövälineiden käyttöä, esimerkiksi lapio, rautakanki jne.”

”Opiskelussa ja työelämässä tarvittavien valmiuksien oppiminen on hyvä aloittaa jo valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa: viestinnälliset valmiudet, suunnitelmallisuus erilaisia tehtäviä tehdessä ja esim. rahan käytössä, ajan käytön hallinta, tiedon etsintä ja kyky omaksua tietoa ja käyttää sitä hyödyksi, itsenäinen työote ja yhteistyötaidot, vastuu, omien vahvuuksien ja ominaisuuksien

tunnistaminen ja kehittäminen, hyvä käytös, valmius sietää epävarmuutta ja stressiä, erilaisuuden sietäminen, motoristen taitojen kehittäminen.”

”Tavoitteet koulutuksessa tulee laatia yksilöllisesti eli painotuseroja voi olla tavoitteiden suhteen. Tärkeää olisi vahvistaa nuoren/opiskelijan omaa ajattelua, mitä haluaa, mitä tavoittelee ja ns. oman toiminnan ohjausta. Mielestäni tärkeää kaikkien opiskelijoiden kohdalla, myös kehitysvammaisten. Ja tietysti perustehtävän mukaisesti vahvistaa, harjaannuttaa jatko-opiskelutaitoja, työtaitoja, arjessa selviytymisen taitoja.”

”Arkielämän taitoja, yleisiä työelämävalmiuksia sekä oppimaan oppimisen taitoja. Iso ja merkittävä asia on omaan ikäkauteen liittyvät kehitystehtävät, irtaantuminen kotoa ja itsetuntemuksen lisääntyminen. Tärkeää olisi myös löytää omat kiinnostuksen kohteet ja motivaatio jatko-opintoihin.”

”Koen, että nuorelle ja vanhemmille tulee myös käsitys, että opiskelemissa ollaan elämää varten ja halutaan harjoitella nimenomaan arkielämässä tarvittavia taitoja.”

Perusasioiden hallinnan koettiin olevan tärkeitä. Esimerkkeinä tuotiin ryhmätyötaidot, sosiaalisuus, kädentyötaidot, viestinnälliset taidot, ajan käytön hallinta, tiedon etsintä, itsenäinen työote ja yhteistyötaidot. Yleisesti tuotiin esille arkielämäntaidot ja yleiset työelämävalmiudet.

6.3 Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman merkitys

Haastateltavat pohtivat henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman kehittämistä. Opetuksen yksilöllistäminen (mm. mukautukset) tulisivat olla osana asiakirjaa. Tietojen siirtyminen yläkoulusta ammatilliseen koulutukseen tulisi näkyä selkeästi. Opiskelijan kehittyminen nähtiin merkityksellisenä; erityisesti oppijan vahvuudet, onnistumiset ja suuntautuneisuus ammatilliseen koulutukseen. Loppuyhteenvetona valmentavasta koulutuksesta todettiin, että taidot, erityisesti asumisen taidot, ihmisen kokonaisuus ja yhteistyötahot tulisivat olla näkyvissä myös henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa.

”Siirtohojks:sta tulisi osata lukea sen hetken näky ja todellisuus, mistä on valmentavassa lähdetty liikkeelle. Ammatillisessa koulutuksessa ei välttämättä nähdä mistä on lähdetty liikkeelle nuoren opinnoissa.

Elämönhallinnan taidot ja sitä selittävät tekijät, samoin diagnoosi tietäminen on tärkeää, perustiedot ja loppulukemat. Mukautukset ja historia oltava näkyvillä, että voidaan katsoa nuorta uusin silmin. Tietojen tulisi siirtyä aikaisemmista koulutuksista. Kehittymisen polun näkyminen, työharjoittelun kokemukset, nuoren vahvuudet ja onnistumiset, suuntautuminen ammatilliseen koulutukseen.”

” Loppuyhteenvedo valmentavasta vuodesta; taidoista, ihmisenä kokonaisuutena, asuminen, ammatillinen suuntautuminen, yhteistyötahot kenen kanssa on tehty työtä; hoitokuntoutustahot. Asumisen ja ammatillisen koulutuksen yhteistyön tiivistäminen, jotka toimivat valmentavalla puolella päivittäisissä toiminnoissa.

”HOJKS on työväline, joka raamittaa työskentelyä ja jota voisi hyödyntää vielä enemmän opetuksen ja ohjauksen käytännön työkaluna. Nuorten osallistamiseksi pitäisi vielä enemmän hyödyntää toiminnallisia, riittävän pitkäjänteisiä, nuorten kokemusmaailmaa koskettavia projekteja, joissa toimijoina voisi olla edustajia koulun moniammatillisista työryhmistä. Nuorten HOJKS-tavoitteet tulisi nivoa kokemukselliseen oppimiseen, jotka pitäisi tehdä näkyväksi. Avartti-toiminta ja koulun teematapahtumien järjestäminen ovat olleet hyviä oppimiskokemuksia, niin nuorille kuin mukana oleville työntekijöille.

” HOJKS- työskentely on vahvistanut tarvittavaa yhteistyötä (opetus, opiskelijahuolto, kodit, verkostot) ts. ”pakottaa” terveellä tavalla tekemään yhteistyötä.”

”HOJKS:n kirjoitus on todella tiivis ja hektinen ajanjakso alkusyksystä ja –talvesta. Itselleni peruskoulusta saapuvan opiskelijan HOJKS on parhaassa tapauksessa ”nuoren käyttöopas”. HOJKS:sta näen, onko opetus ollut pienryhmässä ja mitkä oppiaineet on mukautettu. Opiskelijoiden aikaisemmat HOJKS:t ovat suurelta osin kokonaiskuva tilanteesta ja koonti pidemmän aikavälin asioita.”

Eräissä kommentissa todettiin, että henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma on osallistava. Nuori tulee ottaa vastuuta omasta oppimisestaan ja kuntoutuksestaan. Koulun moniammattillinen työryhmä on tukemassa oppijan prosessia. Erityisesti nostettiin kokemuksellisen oppimisen ja teema-tapahtumien merkitys oppijan koulutuksessa.

”HOJKS:ssa tulisi arvioida enemmänkin edistymistä kuin sitä mitä on tehty. Mistä lähdettiin liikkeelle ja mihin on tultu. Opintojen alussa tai lähtökohdassa tulisi määritellä opintojen tavoite. Henkilökohtaistamista opintojen sisällöissä tulisi käyttää enemmän opintoja suunnitellessa, opintoajat pois ja mennään enemmän kehityksen mukaan. Samoin valmentavalla tulisi vielä tarkemmin selvittää kestäkö opiskelijan fysiikka ja psyyke ammatillista koulutusta. Ammatillisten aineiden vielä enemmän integrointia yhteisiin oppiaineisiin”

Yksi haastateltava nosti esille oppijan lähtötilanteen merkityksen ja mihin koulutuksessa on saavutettu. Henkilökohtaistamista tulisi hyödyntää opintoja suunnitellessa ja suoritettaessa. Lisäksi nostettiin esille oppijan kehityksen merkitys, eikä niinkään opintoaika. Fyysinen ja psyykinen kuntoutus tukee nuoren selviytymistä ammatillisessa koulutuksessa.

”Itse pidän HOJKS:ia tärkeänä työkaluna, joka takaa osaltaan laadukkaan opetuksen. Sen tekemisen yhteydessä tulee mietittyä nimenomaan ongelmien taustoja, yksittäisiä vaikeuksia (esim. hahmottaminen) ja sen myötä kuntouttava ote opetuksessa voidaan ottaa huomioon.

Mielestäni HOJKS on kokoelma asiantuntijoiden kokoamaa tietoa nuoresta ja tietomäärä pitäisi pystyä hyödyntämään jatko-opintoja suunnitellessa.”

Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman koettiin merkittävänä oppijan kehittymisen ja seurannan välineenä. Opiskelijan siirtyessä ammatilliseen koulutukseen tulisi henkilökohtaisessa suunnitelmassa näkyä lähtötilanne, kehittymisen polku; vahvuudet ja onnistumiset.

6.4 Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman kehittäminen

Haastattelijat totesivat tarpeelliseksi siirtokeskustelut, joissa valmentavien linjojen opettajat voisivat suositella opiskelijoitaan ammatillisille koulutusaloille omien näkemysten ja kokemusten mukaan. Puhtipalaverit ovat niitä keskusteluja, joissa oppijan tilannetta kartoitetaan vuoden mittaan moniammatillisessa ryhmässä. Ammatilliselta opettajalta vaaditaan oma-aloitteisuutta perehtyä oppijan aikaisempaan henkilökohtaiseen opetusta järjestämistä koskevaan suunnitelmaan.

”Siirtokeskustelu, jossa ammatilliselle linjoille siirtyvä opiskelija ja opettajat keskustelisivat, jolloin tietotaito siirtyisi ja näkemys opiskelijasta selkiytyisi paremmin. Tällöin voisi perustella, miksi suosittelisimme opiskelijaa ammatilliselle linjalle. Olemassa olevat Puhtipalaverit ovat antaneet siirtoihin tietoa. HOJKS:n lukeminen on osa prosessia, mutta vaatii ammatilliselta opettajalta paljon oma-aloitteisuutta. Epäviralliset keskustelujen merkitys lukuvuoden mittaan.”

”Ongelmana on koettu tiedon siirtyminen. Strukturoitu lomake tietojen kartoittamiseksi helpottaisi tietojen siirtymistä peruskoulutuksesta valmentavaan ja ammatilliseen koulutukseen. Työtehtävät, kuinka on tehnyt työtehtävänsä, tarvitseeko tukea ja ohjausta, avun kysyminen, työtehtävissä siirtyminen vaiheesta toiseen, yleinen kiinnostuneisuus. Työharjoittelut oikeissa työtehtävissä.”

”Tiedon siirtyminen on ollut ongelma, mutta opettajan tulisi aina muodostaa omakäsitys oppijasta ilman aikaisempaa kirjoitusta. Kuitenkin oppijan vahvuudet ja tietyt haitat tulisi siirtyä paremmin opettajien välillä. Parhaiten tieto voisi siirtyä ns. face to face eli keskustellaan opettajan kanssa siirtyvästä oppijasta. Koulutuskokeilut ja niiden arvioinnit ovat välillä liiankin Copy Paste- tyylisiä eli henkilökohtaisuus on jäänyt vähälle.”

Opiskelijan oma osallistuminen HOPS:n tekoon, esim. tietokoneen välityksellä sekä priimus-ohjelmassa ongelmana kenttien hajanaisuus ja tietojen yhdisteleminen.”

Haastateltavat toivat esille strukturoidun lomakkeen, jossa tietoja kartoitetaan perusopetuksesta valmentavaan ja ammatilliseen koulutukseen. Tästä lomakkeesta tulisi näkyä tehdyt työtehtävät, tuen ja ohjauksen tarve, avun kysyminen, työtehtävissä siirtyminen vaiheesta toiseen ja erityisesti motivaatio opiskeluun ja työhön. Oppijan henkilökohtaisuus ja vaikuttaminen on jäänyt vähemmälle huomiolle.

”Olisi hyvä jos HOJKS-palaverissa olisi joskus mukana ammatillinen opettaja (esim. se, jonka koulutuslalle oppija suunnittelee tulevansa.) Olisi hyvä vaihtaa ajatuksia. Olen ollut tällaisissa palaverissa joskus mukana ja ne ovat olleet hyvin valaisevia.”

Haastattelussa todettiin, että HOJKS-palaverissa olisi hyvä olla mukana ammatillinen opettaja, joka saisi tietoa oppijan tilanteesta ja taidoista.

”HOJKS:n perusrakenne on toimiva, mutta asiakirjana siinä on paljon vielä korjattavaa, kirjaaminen on sekavaa, selkeämpi rakentelu, isompi fontti yms. parantaisi asiakirjan luettavuutta ja päivittämistä. Ongelmana on, että suunnitelman pitäisi palvella monia tahoja; opiskelijaa, huoltajia, opiskelusuunnitelmaa ja sen arviointia ja seuraamista, rahoittajaa, Kelaa yms. Eli vieläkin tarvittaisiin yhteistä kehittelytyötä toimivamman asiakirjapohjan luomiseen.

Haastatteluista tuli ilmi, että HOJKS:n perusrakenne on toimiva, mutta siinä on vielä kehitettävää, esimerkiksi fonttien koon osalta (luettavuus ja päivittäminen). Myös kirjaamisen todettiin olevan sekavaa.

Kehitettävä asia HOJKS-työskentelyssä on myös yhteisten käsitteiden määrittäminen: millä nimillä asioista puhutaan. Ymmärtääkö nuori samalla tavalla HOJKS:iin kirjoitetut asiat kuin muut ympärillä olevat aikuiset? Onko kaikilla toimijoilla yhteiset tavoitteet? Mitä haasteellisimmista asioista on kysymys, sitä tärkeämpää on, että kaikki ”puhaltaa yhteen hiileen”. Toisaalta tänä päivänä ohjauksen ja opetuksen resursoinnissa ei ole vara päällekkäisten asioiden tekemiseen, vaan on tehtävä tiiviisti yhteistyötä. Käsitteiden määrittäminen on tärkeää erityisesti opintojen nivelvaiheessa: miten tuottaa arviointitietoa, joka on

riittävän konkreettista nuoren kasvun ja toimintaedellytysten kuvauksessa. Tällä on suuri merkitys nuoren osallistamisessa, oikean opiskelupaikan ja opiskelujen aikaisten/ itsenäisen elämän tukipalvelujen järjestämisessä.”

Tärkeäksi nähtiin käsitteiden määrittelemisen yhtenäisemmäksi ja selkeämmäksi, jotta opetus ja tuki- ja neuvontapalvelut käsittelesivät asioita samoilla termeillä. Tämän päivän oppilaitoksessa ei ole varaa päällekkäisyyksiin työskentelyssä, vaan yhteistyötä tulisi tiivistää arvioinneissa, nuoren kasvussa ja toimintaedellytysten kuvauksessa. Suurin merkitys on oppijan osallistamisessa omaan oppimiseen.

”Osa henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa on selkeämmin rahoittajaa varten ja siitä pitäisi mielestäni päästä pois. Olen pohtinut, voisiko opettajat hyötyä alustavista ”lausepankeista”. Tai Priimuksella voisi olla ohjaavina kysymyksinä tarkemmin keskeiset asiat, mitä nuoresta tulee kirjata ylös. Pidän HOJKSia tärkeänä myös opettajan oikeusturvan kannalta. Sinne kirjaamalla voin näyttää, mitä tukitoimia on tarjottu tai mitä nuoren kanssa on sovittu. Nuoret sitoutuvat sovittuihin asioihin paremmin, kun asiat on kirjattu selkeästi yhdessä.”

Haastatteluissa todettiin, että kun tukitoimet ja tavoitteet on dokumentoitu selkeästi, oppija sitoutuu paremmin opiskeluunsa.

6.5 Kuntoutuksen merkitys valmentavassa sekä ammatillisessa koulutuksessa

Haastatteluissa todettiin, että kuntoutuksella on suuri merkitys oppijan motivaation säilyttämisessä. Kuntoutus on suunnitelmallisuutta ja tavoitteellista toimintaa, jossa pyritään kokonaisvaltaiseen selviytymiseen. Henkinen jaksaminen on arjessa merkityksellistä. Työ- ja koulutuskokeilut ovat kuntoutusta, jossa selvitetään oppijan voimavaroja selviytyä koulutus- ja työelämässä. Kuntoutusta korostettiin myös arkielämäntaitojen valmiuksien ja taitojen kehittämisessä, mikä tukee ihmisten sosiaalista kehittymistä. Ammatillisessa koulutuksessa kuntoutus on jatkuvaa. Haastatteluissa korostettiin myös sitä, että oppijan ei tule aloittaa työssäoppimisjaksoa ennen siihen tarvittavia perusvalmiuksia.

”Kuntoutuksella on suuri merkitys opiskelijan motivaation säilymisessä. Hyvin suunniteltu kuntoutus vie oppijaa eteenpäin ja mahdollistaa selviytymisen jatko-opintoihin ja jatko-opinnoissa. Näin kuntoutuksella on myös merkitystä oppijan henkiselle jaksamiselle. Mielestäni työ- ja koulutuskokeilut ovat myös eräänlaista kuntoutusta, koska niiden avulla selvitetään oppijan voimavarat ja mahdollisuus selviytyä koulutus- ja työelämässä. Kuntoutus voi myös olla arkielämän valmiuksien ja taitojen kehittämistä, joka tukee esim. sosiaalista elämää. Ammatillisessa koulutuksessa kuntoutus jatkuu ja on luonnollinen osa oppimista. Se lähtee oppijan tarpeista. Mielestäni kuntoutusta on myös esim. että oppija lähtee työssäoppimisjaksolle vasta kun on siihen itse valmis, ei silloin kun opetussuunnitelma niin määrää.”

”Asumisen ja ammatillisen koulutuksen yhteistyön tiivistäminen, jotka toimivat valmentavalla puolella päivittäisissä toiminnoissa.”

”Sijoittumista tulisi käydä laajempaa keskustelua yhteiskunnassa, mahdollisuus ainoastaan osaopintoihin.”

”Kuntoutuksen jatkuminen on tärkeää, mutta liika holhoaminen ja paapominen tulisi jättää vähemmälle.”

Haastateltavat totesivat, että asumisen ja ammatillisen koulutuksen yhteistyön tiivistämisen on merkityksellistä. Työelämään sijoittumisesta tulisi käydä laajempaa yhteiskunnallista keskustelua. Kuntoutus nähdään tärkeänä, mutta ”holhoaminen” tulisi jättää vähemmälle.

”Kuntoutuminen ja sen tavoitteet on huomioitava opiskelussa. Myös työjako sen suhteen, kuka palvelut järjestää tulisi selkiyttää ts. mitä palveluja tai kuntoutusta koulu järjestää, mitkä palvelut haettava ulkopuolelta. Luovin eri yksiköiden välillä on vielä paljon eroja, käytäntöjen yhtenäistäminen olisi myös tärkeää. Opiskelijan kuntoutus- ja/tai palvelusuunnitelman tavoitteet tulee koulutuksessa ja opiskelutavoitteissa sekä jatkosijoittumisessa huomioida ja käydä tarvittavaa moniammatillista vuoropuhelua.”

Haastatteluissa todettiin, että kuntoutus- ja/tai palvelusuunnitelman tavoitteet tulee huomioida koulutuksessa, opiskelutavoitteissa ja jatkosijoittumisessa. Tähän tarvitaan moniammatillista keskustelua.

”Kuntoutusta on tarkasteltava laaja-alaisesti niin koulu yhteisö- kuin yksilötasolla. Koko koulu yhteisö toimii esimerkkinä työelämästä ja yhteiskunnassa toimimisesta sekä mahdollistaa monenlaisia valmistavia harjoittelumahdollisuuksia opintojen jälkeiseen elämään. Toisaalta oppilaitoksessa tulisi olla riittävä opiskelijatuntemus, että pystytään huomioimaan yksilölliset kasvun ja kehittymisen tarpeet. On myös tunnettava mikä on realistinen ja riittävä vaatimustaso kuntoutumistavoitteissa nuoren kasvuhistoria suhteutettuna opiskeluaikaan. Kuntoutuksen merkitys lähtee jokaisen nuoren motivaatiosta. Koulu tarjoaa monenlaisia mahdollisuuksia, jos nuori haluaa niitä hyödyntää.”

Kuntoutuksen tavoitteiden osalta todettiin, että niiden tulisi olla realistisia ja ne tulisi suhteuttaa opiskelijan opiskeluaikaan.

”Tämän vuoksi opetukseen on helppo liittää sellaisia osia, jotka tukevat nuoren kokonaiskuntoutumista. Yksilön tasolla on mahdollisuus keskittyä esim. hahmottamisen tai hienomotoriikan kuntouttamiseen, mutta monia asioita voidaan tehdä yhdessä luokan kanssa.”

Haastateltavat painottivat yksilöllisen kuntouttamisen tärkeyttä.

”Ryhmistä voisi ottaa muutaman opiskelijan ohjaajan kanssa tekemään suunniteltua ohjelmaa (esim. liittyen motoriikkaan, kieliin, luki-vaikeuteen tms.) Opetussuunnitelma mahdollistaisi muuttuvat ryhmät ja joustoa tarvittaisiin lähinnä suunnittelussa. Luovissa pitäisi aikaisempaa paremmin saada erilaiset kuntouttavat harjoitukset tai ryhmätoiminta osaksi opetusta. Psykologin ohjaamien sosiaalisten tms. taitojen ryhmän pitäisi olla pysyvä toimintatapa. Samantyyppisiä ryhmiä pitäisi olla liikunnassa. Kuntoutuksen pitäisi olla aikaisempaa säännöllisempää, sillä aikaa käyttämällä voisi saada tuloksia.”

Haastateltavat toivoivat, että koulutuksessa tulisi olla nykyistä enemmän harjoituksia tai ryhmätoimintaa opetuksen osana. Kuntoutuksen tulisi olla säännöllisempää, jotta saataisiin aikaan parempia tuloksia.

7 POHDINTA

Haastateltavat kuvasivat omaa työtään seuraavasti erilaisen oppijan rinnalla kulkijana:

”Tasavertainen ja mielekäs elämä jokaiselle.”

”Jaloilleen saattaminen ja että pääsee elämässä eteenpäin.”

”Saada nuorelle hyvä elämä.”

”Kasvatuksen ja kasvattajan rooli (ja opiskelijoiden yksilöllisyys) korostuu vuosi vuodelta enemmän valmentavassa koulutuksessa.”

”Teen työtäni yhdessä muiden opettajien, ohjaajien ja muun henkilökunnan kanssa. Ja tietysti myös opiskelijan kanssa.”

”Opiskelijoiden henkilökohtainen ohjaus ja neuvonta, HOJKS -työskentely, kuntoutusyhteistyö ja psykologisen asiantuntemuksen käyttö eri tehtävissä...”

”Luoda hyvät edellytykset opiskelulle ja arkielämäntaitojen oppimiselle.”

”Opiskelijoiden tukeminen ja ohjaaminen sekä itsenäiseen elämään, että ammatinvalintaan yhteistyönä.”

Olemme haastatelleet kehittämishankkeessamme Ammattiopisto Luovin opetus- ja ohjaus- ja neuvontapalveluiden henkilökuntaa. Teemoiksi nousivat taidot, henkilökohtaisen opetuksen järjestämisestä koskeva suunnitelma ja sen kehittäminen, kuntoutuksen merkitys sekä perustehtävä valmentavassa ja kuntouttavassa sekä ammatillisessa koulutuksessa. Mielestämme haastattelut antoivat laajaa näkemystä Ammattiopisto Luovin mahdollisuuksiin kehittää uusia käytänteitä. Tavoitteenamme oli myös selvittää haasteita ja mahdollisia ongelmia koulutuksen nivelvaiheessa. Haastateltavat toivat esille mielenkiintoisia näkökulmia, joiden uskomme siirtyvän omaan toimintaamme erilaisina käytänteinä.

Teemaksi valmentavasta ja kuntouttavasta koulutuksesta nousi erityisesti elämänhallinta, jota kuvattiin monella tapaa. Arkielämäntaitoja, erityisesti peruselämäntaitoja pidettiin tärkeinä. Oppijan tulisi opintojen alussa löytää tavallinen elämänrytmi, jossa on selkeät rakenteet nukkumiseen, ruokailuun,

henkilökohtaisen hygienian huolehtimiseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Mielestämme nuoren asumista pitäisi kehittää itsenäisempään asumismuotoon. Asumisen taitoja voisi jo koulutuksen aikana opettaa (esimerkkinä liikkuminen, asiointi, terveydenhuolto ja ostokset).

Eräs haastateltavista toi esiin yksinäisyyden sietämisen ja sen harjoittelun. Elämään tarvitaan rauhallisuutta ja kiireettömyyttä. Myös tätä pitäisi opettaa valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa.

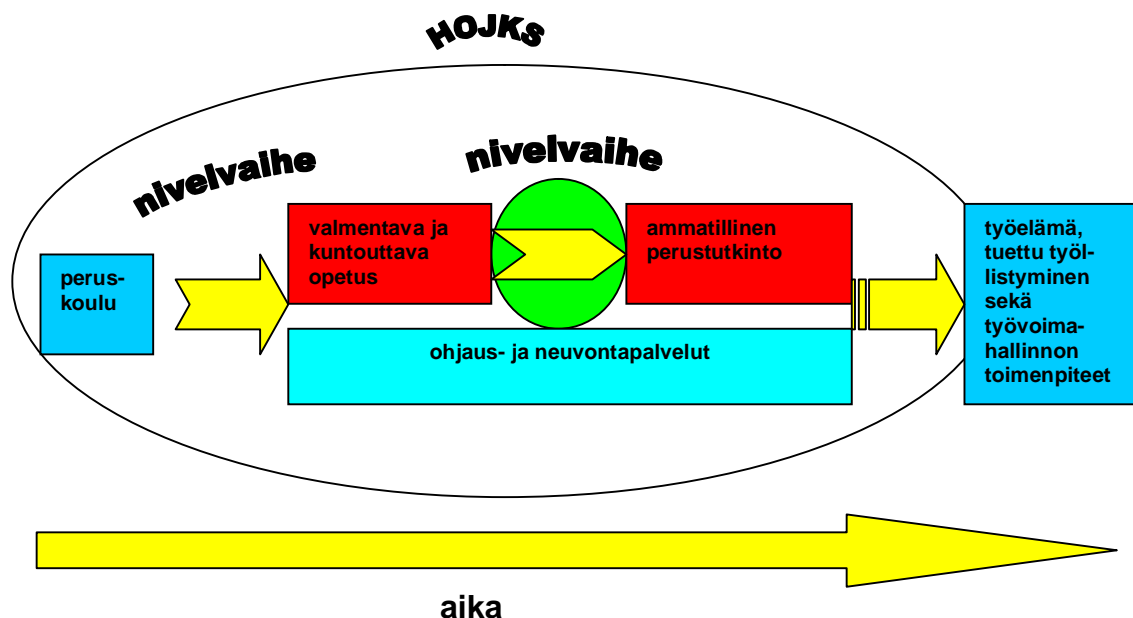
Lisäksi haastatteluissa tuotiin esille oppimaan oppimisen taidot. Opiskelijan jatkuva ja kehittyvä itsearviointi on tärkeää. Tässä henkilöstöllä on merkittävä ohjaustehtävä ja tarvitsemekin moniammatillista yhteistyötä, jossa arvioidaan oppijan yksilöllisiä oppimisvalmiuksia.

Oppimisympäristöjen tarkastelu on tärkeää. Monessa haastattelussa nostettiin esille koulutuksen linkittyminen työelämään. Moniongelmainen oppija on haasteellinen jatkuvasti kehittyvässä työelämässä. Ammattiopisto Luovissa tulee tulevaisuudessa pohtia erilaisia oppimisympäristöjä, joissa kehitetään oppilaitokseen oikeita työtehtäviä, esimerkiksi työkoulujen ja -pajojen muodossa.

Opiskelijan yksilölliset taidot nousivat valmentavan ja kuntouttavan koulutuksen yhdeksi tärkeäksi teemaksi. Haastatteluissa korostettiin erityisesti kognitiivisten taitojen ylläpitämistä, tiedonhakua eri lähteistä, yhteiskunnallisia taitoja sekä kommunikointia ja englannin kielen perusosaamista. Opetusta voisi mielestämme kehittää työpainotteiseen suuntaan, jossa opitaan työtä tekemällä samalla oppien esimerkiksi vuorovaikutustaitoja ja muita työelämätaitoja..

Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) avulla voidaan tukea opiskelijan itsearviointia ja osallistamista opintoihin. Tämä tarkoittaa, että oppija ottaa vastuuta omasta oppimisestaan ja kuntoutuksestaan. Toiseksi nousi esille oppijan kehittymisen polun merkitys: erityisesti oppijan vahvuudet, onnistumiset ja suuntautuneisuus ammatilliseen koulutukseen. HOJKS:ssa tulisi näkyä loppuyhteenvedo valmentavasta koulutuksesta: kuvaus opiskelijasta kokonaisuudessaan, hänen taidoistaan, arkielämän ja yhteistyötaitoistaan. Opiskelijan itsearvioinnin vahvistamiseksi on tärkeää painottaa hänen vahvuuksiaan

ja antaa jatkuvaa palautetta oppimisesta. Henkilökohtaistamista tulisi olla enemmän. Opiskelija rakentaa itse oman oppimisensa polun ja voi itse vaikuttaa elämänhallintaansa opintojen alusta lähtien.

KUVIO 2. Oppijan prosessi nivelevaiheissa

HOJKS:n kehittämisestä todettiin, että tärkein asia on opiskelijan oma osallistaminen prosessiin. Tässä näkökulmassa on kehittämistä jatkossa. Haastateltavat korostivat, että henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa käsiteltäisiin tukitoimia ja kuntouttavaa toimintaa samoilla termeillä. Tällä pyritään toiminnan tehostamiseen, päällekkäisten toimintojen karsimiseen ja yhteistyön tiivistämiseen. Eräs haastateltava korosti strukturoitua haastattelulomaketta, joka toimisi siirtotiedon apuvälineenä perusopetuksesta valmentavaan ja edelleen ammatilliseen koulutukseen. Tällöin tuen tarve, tehdyt työtehtävät, työtehtävistä toiseen siirtyminen ja motivaatio opiskeluun ja työn tekemiseen näkyisivät oppijan tiedoista. Siirtokeskustelut olisivat hyvä käytänte, jossa valmentavan ja ammatillisen koulutuksen opettajat sekä ohjaus- ja neuvontapalvelun henkilöstö ovat mukana opiskelijan siirtämisessä koulutuksesta toiseen. Kun yhteinen päätös kuntoutuksesta ja oppimisesta on kirjattu HOJKS:iin, opiskelijan on helpompi opiskella tavoitteellisemmin.

Kuntoutuksella on suuri merkitys oppijan motivaatiolle. Kuntoutus vaatii suunnitelmallisuutta. Sen ei kuitenkaan tarvitse olla neuropsykologista tai sensomotorista kuntoutusta, vaan erityisesti arkielämäntaitojen valmiuksien ja taitojen kehittämistä. Tämä tukee opiskelijan sosiaalista kehittymistä. Kuntoutus tukee myös oppijan mahdollisuuksia selviytyä työelämässä. Kuntoutuksen tulisi olla säännöllistä ja se tulisi integroida valmentavaan ja ammatilliseen koulutukseen. Tämä on yksi tärkeimpiä moniammatillisen työn haasteita.

LÄHTEET

Ammattiopisto Luovi. 2008. Hakijan opas 2008-2009.

Ammattiopisto Luovi. 2007. Opiskelijan opas 2007-2008.

Asetus ammatillisesta koulutuksesta 6.11.1998/811.www.finlex.fi. 8 §. Viitattu 29.8.2008. Erityisopetus.

Asetus ammatillisesta koulutuksesta 6.11.1998/811.www.finlex.fi. 8 a §. Viitattu 27.7.2008. Vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H.1995. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Miettinen K. & Päivänsalo, P. 2003. Selvitys vammaisten opiskelijoiden valmentavasta ja kuntouttavasta opetuksesta ja ohjauksesta kevätlukukaudella 2003. Opetushallitus. www.edu.fi.

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33. Yliopistopaino. www.minedu.fi. Tulostettu 12.08.2008.

Valmentava I. <http://www.edu.fi/page.asp?path=498,527,6981,8491,8499>. Viitattu 20.7.2008.

Vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus.<http://www.edu.fi/SubPage.asp?path=498,527,6981,8491>. Viitattu 20.7.2008.

KUVIOT

KUVIO 1. Suomen koulutusjärjestelmä

KUVIO 2. Erilaisen oppijan prosessi nivelvaiheissa

LIITTEET

Liite 1. Haastattelulomake

pvm 7.8.2008

Hyvä työkaveri!

Opiskelemme ammatillisessa erityisopettajakoulutuksessa ja tavoitteena on kehittää oppilaitostamme moniammatillisesta työstä. Koulutukseemme kuuluu kehittämishanke, johon tutkimuksemme kuuluu.

Vastaukset ovat luottamuksellisia ja hanke julkistetaan ja siellä eivät nimet ole julkisia. Haastatteluihin ovat valikoituneet henkilöt, jotka ovat työskennelleet erityisopiskelijoiden kanssa valmentavalla ja kuntouttavalla sekä ammatillisessa koulutuksessa. Lisäksi hankkeeseemme on osallistuneet ohjaus- ja neuvontapalveluiden työntekijöitä sekä organisaation esimiehiä, jotka ovat läheisesti yhteydessä valmentavan ja ammatillisen koulutuksessa. Olemme valinneet kaksi valmentavan opettajaa, jotka ovat toimineet koulutuksessa vähintään kaksi lukuvuotta ja ammatillisen koulutuksen näkökulmia ovat tuoneet esille myös vähintään kaksi lukuvuotta toimineet opettajat. Toivomme vastausta alla oleviin kysymyksiimme pohtimalla ja jäsentämällä asiaa.

Terveisin Petri ja Mauri

Määrittele oman työsi näkökulmasta valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus.

Mitä taitoja mielestäsi oppijan tulisi omaksua valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa.

Hojksin merkitys omassa työssäsi ja kuinka Hojksia voisi kehittää oman työsi näkökulmasta, kerro esimerkkejä tai hyviä käytänteitä.

Mikä on oppijan kuntoutuksen merkitys valmentavassa koulutuksessa ja ammatillisessa tutkinnossa?

Määrittele oman työsi ydintehtävä.